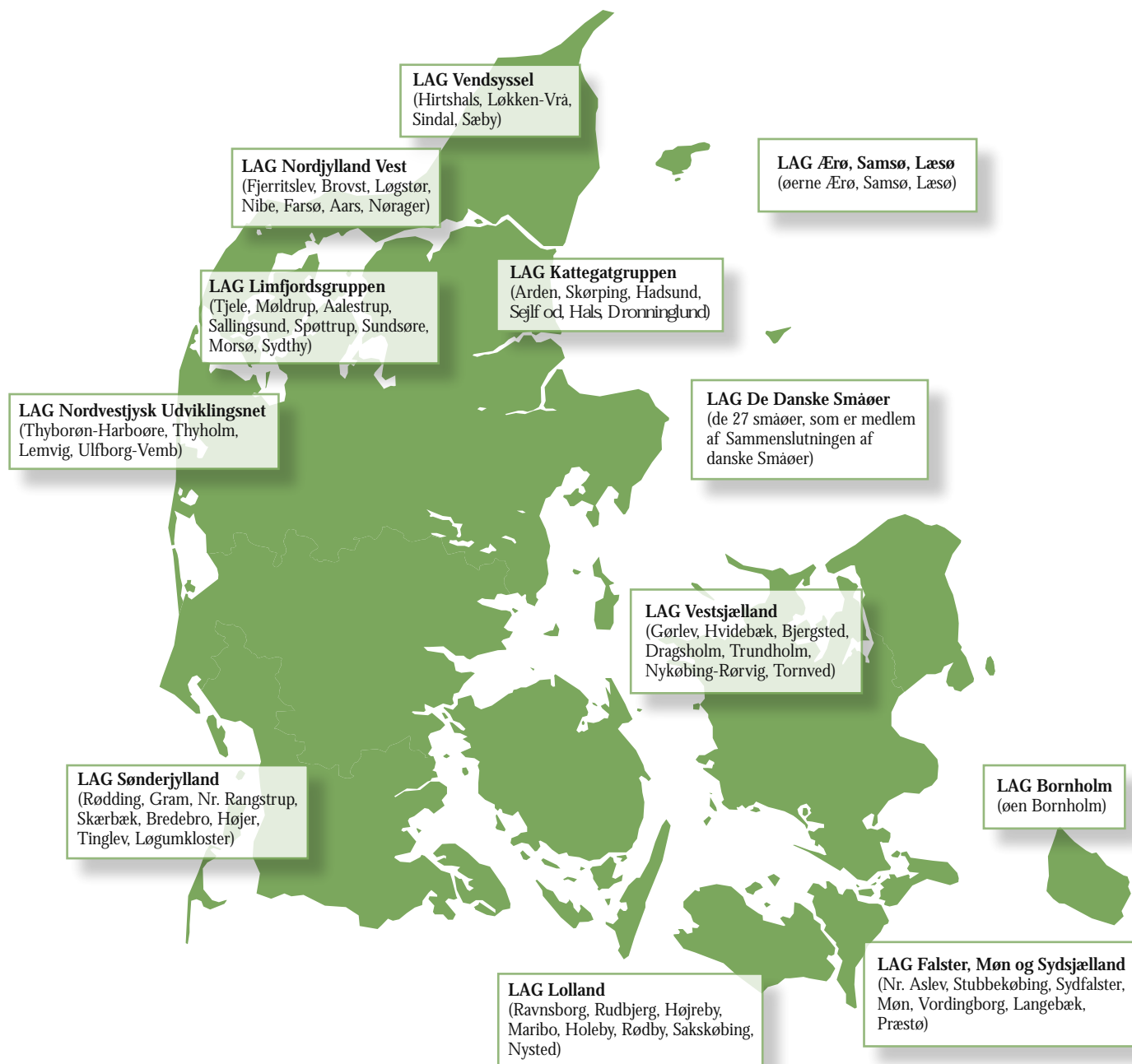

Lokale aktionsgrupper i Danmark 2000-2006

Forord

Med "LEADER i Spil" vil vi inspirere læserne til at bruge de muligheder, EU's nye Landdistriktsprogram 2007 - 2013 lægger op til med LEADER metoden. Det centrale i LEADER metoden er brugen af partnerskaber som middel til landdistriktsudvikling. Denne pjece viser, hvordan det kan gøres. Pjecen er støttet af Fødevareministeriet og EU som et særligt projekt.

Vi henvender os til alle med interesse for udvikling i landdistrikterne - ikke mindst de personer, grupper, foreninger, organisationer og myndigheder, der mener, at en nødvendig betingelse for udvikling i de danske landdistrikter er, at det sker i et ægte samarbejde mellem alle interesserede parter fra ildsjælen til borgmesteren.

EU har med LEADER metoden i det nye Landdistriktsprogram insisteret på, at hver medlemsstat skal anvende en vis procentdel af det samlede budget til at danne lokale/regionale partnerskaber, også kaldet lokale aktionsgrupper. I modsætning til de tre andre akser i programmet er den 4. akse, LEADER aksen, ikke en opremsning af, hvad der kan ydes støtte til, men en særlig metode til, hvordan indsatsen skal tilrettelægges og føres ud i livet. Der er med andre ord tale om et alternativt forvaltningsprincip, der skal følges, hvis man ønsker del i EU's støttemidler til denne form for indsats.

Dette er noget nyt i Landdistriktsprogrammet, men helt nyt er det ikke. Siden 1990 har der i hele EU eksisteret en række pilotprogrammer med navnet LEADER. I perioden 2000 - 2006 har programmet

heddet LEADER+ og i Danmark dækket 12 udvalgte områder i udkantsdanmark. Her har 12 lokale aktionsgrupper og deres sekretariater arbejdet efter retningslinjer, der stort set svarer til kravene i det nye programs LEADER akse.

Denne pjece samler, systematiserer og gør de indhøstede erfaringer fra LEADER+ tilgængelige for alle, der ønsker at arbejde med LEADER i Landdistriktsprogrammet 2007 - 2013. Pjecen indeholder ligeledes en række kontaktadresser og -navne på personer rundt om i landet, der besidder stor viden og erfaring med LEADER metoden på alle niveauer. Det er vores håb, at pjecen viser, hvilken palet af muligheder, LEADER metoden byder på.

LEADER+ Danmark

Arne Bengt Thomsen og Annette Aagaard Thuesen

Direktoratet for FødevareErhverv under Fødevareministeriet er øverste administrative myndighed for LEADER+ programmet i Danmark (www.dffe.dk).

Netværksamarbejde og erfaringsudveksling er en central del af LEADER metoden. EU har besluttet, at hver medlemsstat skal nedsætte et nationalt netværkscenter.

LEADER+ Danmark er det danske netværkscenter for LEADER+ og finansieret af Fødevareministeriet og EU (www.leaderplus.dk).

Partnerskaber og nøglebegreber

*“Den lokale indsats har ikke været så stor siden vores oldeforældre byggede mejerier. Det er lokalt engagement, der voksar, og det er færre end Tønderkjøds sidder, som deltager. LEADER er det eneste støtteprogram, der kan få folk op af stolene ude omkring. Her siger man ikke: “Det er kommunen”. Folk gør selv noget ved det”.
(Formand for lokal aktionsgruppe under LEADER+)*

Landdistriktsprogrammet 2007-2013

Landdistriktsprogrammet vil i perioden 2007-2013 bestå af tre tematiske akser samt en tværgående LEADER metodeakse:

- Akse 1: Landbrugets og skovbrugets konkurrenceevne
- Akse 2: Miljø- og arealforvaltning
- Akse 3: En bredere landdistriktsudvikling
- Akse 4: LEADER metoden

Indførelsen af akse 4, LEADER metoden, betyder, at man indenfor de tre første akser kan etablere lokale aktionsgrupper, som udarbejder og gennemfører udviklingsplaner for landdistrikter. Alt i alt skal minimum 5 % af midlerne til Landdistriktsprogrammet anvendes til LEADER metoden i akse 4.

Hvad er så LEADER metoden?

Kernen i LEADER metoden er, at der skal etableres et partnerskab af lokale aktører - en såkaldt lokal aktionsgruppe - bestående af medlemmer udpeget af de lokale myndigheder, den private sektor og foreningslivet i fællesskab.

Denne gruppe vil - efter opnået godkendelse hos de forvaltende myndigheder - få selvstændig planlægnings- og beslutningskompetence.

I fællesskab udarbejder den lokale aktionsgruppe en udviklingsplan og gennemfører nyskabende projekter. Det sker med udgangspunkt i lokalområdet

styrker og svagheder og på tværs af sektorer og geografiske områder. Den lokale aktionsgruppe skal engagere lokalbefolkningen i udviklingen, ligesom den skal udveksle erfaringer med andre lokale aktionsgrupper gennem et særligt netværk.

LEADER metoden består, udover partnerskab i lokale aktionsgrupper, af en række andre nøgleelementer. Disse elementer kan genfindes i flere støtteordninger, men LEADER er det eneste udviklings tiltag, hvor de gennemføres konsekvent på samme tid.

Det gør LEADER til noget specielt.

I LEADER+ perioden har alle syv nøgleelementer været obligatoriske. I den kommende länddistriktsprogramperiode vil det være frivilligt, om man ønsker at arbejde med innovative strategier og gennemføre samarbejdsprojekter.

Områdebaserede lokale udviklingsstrategier

Ethvert lokalområde har en række fælles ressourcer og muligheder, som kan komme i spil og få betydning i en udviklingsproces. Den områdebaserede tilgang betyder, at den lokale aktionsgruppe definerer en udviklingsplan med udgangspunkt i netop deres områdes specifikke situation, styrker og svagheder. Et typisk LEADER område er et forholdsvist homogent landligt lokalområde karakteriseret ved en intern social sammenhængskraft, en fælles historie, fælles traditioner og en følelse af fælles identitet. Eksempler på danske LEADER områder under LEADER+ er øerne Ærø, Samsø og Læsø. Et andet eksempel er Bornholm. Og et tredje eksempel er de sønderjyske kommuner Gram, Nr. Rangstrup, Skærbæk, Bredebro, Højer, Tinglev, Løgumkloster og Rødding. Den generelle erfaring er, at de nuværende 12 LEADER+ områder alle har fungeret som gode sammenhængende områder, til trods for at de oftest har dækket 6-8 kommuner.

Partnerskaber i form af lokale aktionsgrupper

Ved at arbejde sammen i partnerskaber/lokale aktionsgrupper opnår deltagerne, som er repræsentanter for den offentlige, private og frivillige sektor, en mærkbar synergieffekt. Som allerede nævnt er etableringen af lokale aktionsgrupper selve kernen i LEADER metoden.

Derfor har Kommissionen udarbejdet rimeligt præcise regler for sammensætning, ansvarsområder, sekretariatsmæssig betjening m.v. for disse grupper. Det betyder blandt andet, at der maksimalt må være 50 % offentlige repræsentanter i gruppen. Det er aktionsgruppens opgave at beslutte en fælles strategi og lave en udviklingsplan for området. Herefter er gruppen

ansvarlig for at koordinere og gennemføre LEADER aktiviteterne ud fra udviklingsplanen.

I Danmark er der under LEADER+ udpeget 12 lokale aktionsgrupper. De lokale aktionsgrupper fungerer som en slags bestyrelse eller styregruppe, hvor medlemmerne arbejder frivilligt. Som eksempler kan nævnes den lokale aktionsgruppe Nordvestjysk Udviklingsnet, Limfjordsgruppen og Kattegatgruppen. Størsteparten af de danske lokale aktionsgrupper har valgt at organisere sig som en forening eller en selv-ejende institution med egne vedtægter.

Bottom-up strategi

Bottom-up strategi betyder, at der opmuntres til en udvikling af det nære demokrati i LEADER områderne. Det sker blandt andet i den lokale aktionsgruppe, som er lokalt forankret og selv har ansvaret for finansiering og ledelse af gruppens aktiviteter.

Det sker også på projektniveau, hvor det er centralt at inddrage og aktivere den lokale befolkning i projekterne. I stedet for at beslutninger om og ideer til

LEADER områdets udvikling kommer oppefra, er det meningen, at de under LEADER skal vokse frem nedefra. På den måde forankres initiativerne bedst.

Tværsæktoriel og integreret tilgang

En tværsæktoriel og integreret tilgang betyder, at den lokale aktionsgruppes strategi og projekterne, som gruppen støtter, er sammenkædet og koordineret som en helhed.

Der er altså i LEADER metoden ikke tale om en sektoropdelt tilgang, og projekter inkluderet i de lokale udviklingsplaner skal ikke udtænkes individuelt og i isolation, men derimod indgå i den overordnede strategi.

Gennemførelse af innovative strategier

De lokale projekter skal ifølge LEADER metoden også være innovative, fordi de herved inspirerer og kan være model til efterfølgelse for andre. Det kan være projekter, der støtter lokale ressourcer på nye måder; projekter, der er af interesse for lokalbefolkningen, men ikke dækkes af andre udviklingspolitikker og projekter, der giver nye svar på landdistrikternes svagheder og problemer.

Men det kan også være projekter om skabelse af nye produkter, nye processer, nye former for organisering eller nye markeder. Et projekt kan godt være innovativt i et LEADER område, selvom det allerede har været gennemført et andet sted udenfor området. Innovative strategier er ganske vist ikke obligatoriske i arbejdet med LEADER aksen fra 2007-2013, men det er ikke udtryk for, at Kommissionen finder dem irrelevante - snarere at begrebet er vanskeligt at operere med.

Gennemførelse af samarbejdsprojekter

Gennemførelse af samarbejdsprojekter er et element i LEADER metoden, som bidrager til at bringe ny inspiration ind i det lokale udviklingsarbejde. Samarbejde mellem områder kan ske mellem LEADER områder i samme land, men kan også være transnationalt.

Gennemførelse af samarbejdsprojekter er heller ikke obligatoriske i den fremtidige LEADER akse, men Kommissionen lægger stor vægt på denne type projekter alligevel, da de er en særlig mulighed for at få tilført nye ressourcer og erfaringer udefra.

Et eksempel på et dansk samarbejdsprojekt er "Øget indtjening for dansk regional fødevarerproduktion", hvor Bornholm, Lolland, Sønderjylland, Falster, Møn og Sydsjælland, Nordvestjysk Udviklingsnet og De danske Småøer deltager. Et andet eksempel er "Ældres livskvalitet som grundlag for udvikling", hvor Nordjylland Vest og Limfjordsgruppen samarbejder. Som eksempel på et transnationalt samarbejdsprojekt kan nævnes "Muligheder med løvtræ", hvor Limfjordsgruppen arbejder sammen med Småland i Sverige om udviklingen af træ- og møbelproduktion.

Netværkssamarbejde mellem lokale partnerskaber

LEADER metoden lægger vægt på udveksling af information om landdistriktsudvikling, og LEADER netværket har til formål at bryde de lokale aktionsgruppers isolation og skabe en basis for spredning af information og analyser af handlingerne. Der findes både nationale og europæiske LEADER netværk i øjeblikket. LEADER+ Danmark, som er det nationale netværkscenter i Danmark, har blandt andet bidraget til, at der er blevet opbygget et netværk mellem koordinatorene ansat i de danske LEADER+ sekretariater. Netværkscentret har også arrangeret seminarer, hvor hovedelementet har været erfaringsudveksling mellem medlemmerne af de lokale aktionsgrupper. Og centret har vedligeholdt en database over størsteparten af de gennemførte LEADER+ projekter, som kan virke som inspiration for alle interesserede. På europæisk plan har netværkscentret Contact Point arrangeret større transnationale konferencer og etableret europæiske databasesystemer over alle de lokale aktionsgrupper i Europa. Også i det nye Landdistriktsprogram vil alle lokale aktionsgrupper etableret under LEADER akse være forpligtet til at indgå i et af staten etableret netværk, ligesom Kommissionen vil nedsætte et europæisk netværkscenter.

"Netværkscentret betragter vi som en naturlig og god del af helheden. Centret har været meget aktivt i den gensidige læring. Koordinatormøderne har været ét eksempel, men der er også adskillige andre. Eksempler fra andre LEADER områder har inspireret på seminarerne. Uden netværkssekretariatet var det tætte samarbejde ikke opstået".
(Formand for lokal aktionsgruppe)

Praksiserfaringer

Små øer og store organisationer

Småøernes lokale aktionsgruppe dækker de 27 øer, der er med i Sammenslutningen af Danske Småøer. Aktionsgruppen består af 8 personer, heraf tre repræsentanter fra Sammenslutningen af Danske Småøer, to repræsentanter fra Småøernes Fælles Landbrugsinitiativ og én repræsentant fra henholdsvis Skov- og Naturstyrelsen, Amdsrådsforeningen og Kommunernes Landsforening. Ø-sammenslutningens specielle situation - at skulle tilgodese alle 27 småøer - har gjort det relevant at inddrage overordnede landsdækkende organisationer i den lokale aktionsgruppe.

Organiseret som forening

Den lokale aktionsgruppe på Bornholm er en forening stiftet med det formål at gennemføre og fremme den bornholmske LEADER+ udviklingsplan. Som medlemmer af aktionsgruppen kan optages foreninger, organisationer og offentlige myndigheder, der ønsker at fremme foreningens formål. Den lokale aktionsgruppe er lig med foreningens bestyrelse. Sættningen af aktionsgruppen sker på den årlige generalforsamling, hvor alle foreningens medlemmer er møde- og stemmeberettigede. Generalforsamlingen er højeste myndighed i alle foreningens anliggender.

En selvejende institution

I den vestlige del af Nordjyllands Amt er den lokale aktionsgruppe Nordjylland Vest oprettet som en selvejende institution. Formålet med institutionen er at fremme en udvikling, der kan være med til at skabe bedre livskvalitet for borgerne i området. Institutionen ledes af en bestyrelse på 9 medlemmer. Bestyrelsen er identisk med aktionsgruppen for Nordjylland Vest. Aktionsgruppen repræsenterer brede kredse i erhvervs- og foreningslivet samt kommuner og amtet. For at sikre en bred tilknytning til iværksætter- og udviklingsmiljøer i området og til de kommunale myndigheder er der etableret en netværksgruppe og en kommunegruppe i tilknytning til aktionsgruppen.

Stormøder skaber netværk

“LAG Stormøde” kaldes de to dages seminarer, som er blevet holdt i november/december måned de sidste fire år. Formålet med seminarerne er, at samtlige medlemmer af de lokale aktionsgrupper og deres koordinatore kan mødes og udveksle erfaringer om deres lokale LEADER arbejde. Deltagerne har været glade for arrangementerne. Emnerne for stormøderne har været: LEADER metodens nøglebegreber og erfaringer fra LEADER II, en forskningsundersøgelse om de lokale aktionsgrupper og Midtvejsevaluering af LEADER+, Partnerskaber og fremtidens europæiske landdistriktspolitik, Landdistriktsprogrammet 2007-2013 og en præsentation af resultaterne fra LEADER+ med det mål at videregive erfaringer til den næste programperiode.

Behov for jævnlige møder for koordinatorene

På initiativ fra det nationale netværkscenter, LEADER+ Danmark, mødes LEADER+ koordinatorene 3-4 gange årligt for at drøfte fremdriften i LEADER+ programmet. Direktoratet for FødevareErhverv under Fødevareministeriet deltager i møderne, som bliver holdt på skift i de 12 LEADER+ områder. I forbindelse med møderne bliver der arrangeret projektbesøg, hvor den lokale koordinator viser, hvad LEADER arbejdet i området omfatter. Det er til stor inspiration og virker gensidigt opbyggende. Mødet i maj 2006 foregik hos Småøernes lokale aktionsgruppe på Strynø. Her blev koordinatorene introduceret til projekterne Ø-Lam, Strynø Bær, Smakkecenteret og Ø-Net.

Sådan kommer man i gang

Alternativt forvaltningsprincip

De lokale aktionsgrupper er det mest centrale element ved LEADER metoden. Rundt om i Danmark har 12 lokale aktionsgrupper gennem årene 2000-2006 praktiseret landdistriktsudvikling. På europæisk plan drejer det sig om næsten 900 aktionsgrupper.

En lokal aktionsgruppe

De lokale aktionsgrupper er som nævnt partnerskaber, som består af repræsentanter for den offentlige, den private og den frivillige sektor. De opererer i området mellem de tre sektorer og har fået overført myndighed til at forvalte offentlige midler og inden for gældende rammer beslutte udviklingsstrategien for deres område. En myndighed, der ellers i udgangspunktet tilfalder det offentlige. Der er med partnerskabsmodellen i de lokale aktionsgrupper tale om et alternativt forvaltningsprincip, som betyder, at beslutningerne tages af alle de væsentlige parter i området i tæt kontakt med støttemodtagerne.

“I starten med LEADER drejede det sig om at hente pengene hjem fra Bruxelles med så lidt besvær som muligt. I dag går folk selv i gang. Det er på grund af det korte aftræk. LEADER er en demokratisk organisation. Derfor samler vi hurtigere guldet op”.
(Formand for lokal aktionsgruppe)

De lokale aktionsgruppers forskelligheder

De offentlige repræsentanter må højst udgøre 50 % af de lokale aktionsgrupper. Samtidig har det i LEADER+ perioden været gældende, at medlemmerne af de lokale aktionsgrupper skal have tilknytning til lokalområdet; at kommuner og amter skal være medlem af aktionsgrupperne og at kvinder og unge skal være repræsenteret. Til trods for, at kravene til de lokale aktionsgrupper har været ens for alle, har LEADER+ programmet udviklet sig vidt forskelligt i de 12 danske områder. De lokale forhold og de personer, som har været involveret, har betydet, at grupperne er blevet meget forskellige.

Forskellene består blandt andet i de lokale aktionsgruppers befolkningsgrundlag, som svinger fra ca. 5.000 til ca. 80.000 indbyggere. Der er også forskel på gruppernes størrelse, der er på mellem 8 og 31 personer. Og der er forskel på typen og antallet af gennemførte projekter, som veksler fra omkring 10 til mere end 80.

Hvordan bliver man aktionsgruppemedlem?

Udpegningen af medlemmer til de nuværende lokale aktionsgrupper er under LEADER+ foregået på forskellige måder, der dog alle er blevet godkendt af den ansvarlige myndighed (Direktoratet for FødevarerErhverv under Fødevarerministeriet). Ifølge eksterne evalueringer har det enkelte steder givet problemer med legitimiteten, hvilket skal og bør undgås i fremtiden. Det er væsentligt, at udpegningsproceduren bliver et "offentligt anliggende", hvor alle berørte personer og grupper inddrages og gives mulighed for at være med.

Det kan eksempelvis ske ved, at man danner en forening e.l., hvor alle er velkomne til at deltage. Af vedtægterne skal det fremgå, at den lokale aktions-

gruppes sammensætning afspejler Kommissionens krav om deltagelse af repræsentanter fra det offentlige, private og frivillige organisationer. Det betyder ikke, at personer med særlige evner, vilje og gennemslagskraft er udelukket fra at blive valgt.

*"Tredelingen mellem offentlige, private og frivillige, det er vores ledetråd. Det er ikke at fratage magt fra det offentlige, men at give dynamik til lokalsamfundet".
(Formand for lokal aktionsgruppe)*

Hvad er en udviklingsplan?

Det er medlemmerne af de lokale aktionsgrupper, der udarbejder og godkender de udviklingsplaner, der fremsendes til endelig godkendelse hos den statslige myndighed. Det betyder, at aktionsgrupperne efterfølgende har et ejerskab til planerne og bedre kan være med til at gennemføre dem.

I udviklingsplanen defineres strategi og indsatsområder med udgangspunkt i aktionsgruppens visioner for LEADER områdets fremtid, og med afsæt i LEADER områdets ressourcer og muligheder. Udviklingsplanen skal være ledende for den lokale aktionsgruppes arbejde. I perioden 2007-2013 vil de lokale aktionsgrupper skulle definerer deres indsatsområder indenfor bredden af det kommende Landdistriktsprogram.

Udviklingsplanerne skal ses som aktionsgruppens bud på, hvad man vil med LEADER områdets udvikling på længere sigt og hvordan man når dertil. Når den vedtagne udviklingsplan er godkendt af den statslige myndighed, kan den lokale aktionsgruppe begynde at føre planen ud i livet.

“Hvis valget står mellem en ildsjæl, der er meget engageret, eller en person med god repræsentativitet, som intet laver, så vil jeg helst have ildsjælen. Men man kan også vælge at bringe ildsjælens repræsentativitet i orden”.
(Formand for lokal aktionsgruppe)

Tid og demokrati

De 12 danske lokale aktionsgrupper anbefaler, at man sætter god tid af til det lokale, grundorganisatoriske forarbejde, når man nedsætter en ny lokal aktionsgruppe. Det vil sikre, at den formelle såvel som den

reelle demokratiske proces foregår på en måde, der er betryggende for hele lokalområdet. Grupperne anbefaler også, at der er mulighed for lokal indflydelse på, hvordan en lokal aktionsgruppe sammensættes, samarbejder, udpeger og instruerer sit sekretariat. Erfaringerne viser at det er vigtigt, at aktionsgruppemedlemmerne er personer, der brænder for at gøre en indsats for deres område, og som vil være parate til at investere den fornødne tid til seriøst at indgå i et udviklingsforløb. Medlemmerne bør desuden have bopæl i området.

Hvor skal sekretariatsbetjeningen placeres?

En lokal aktionsgruppe vil typisk ansætte lønnet personale til at tage sig af gruppens sekretariatsmæssige opgaver. Lederen af dette personale kaldes oftest for koordinator. Det er den lokale aktionsgruppe selv, der vælger, hvor den vil placere sit sekretariat. Og sekretariatet refererer til den lokale aktionsgruppe. Der er i det nuværende LEADER program eksempler på, at sekretariatet er placeret hos myndigheder såvel som udenfor. Begge placeringer giver fordele og ulemper, som den enkelte aktionsgruppe må overveje nøje, inden man beslutter sig.

Hvad skal der tages højde for ved opstart af lokale aktionsgrupper?

“Godt begyndt er halvt fuldendt” lyder et gammelt ordsprog, og det er til fulde bekræftet under LEADER+. Derfor er det vigtigt, at man udarbejder en samlet plan for nedsættelsen af en lokal aktionsgruppe. Planen skal både tage udgangspunkt i de forordninger, cirkulærer m.v., der udstikker rammerne ovenfra og - mindst ligeså væsentligt - have afsæt i den konkrete, lokale virkelighed.

En sådan plan bør som minimum indeholde følgende punkter:

1. Hvem kan/bør/vil tage initiativet?
2. Hvilke myndigheder, organisationer, foreninger, personer m.v. skal inddrages straks?
3. Hvordan sikres legitimiteten for de fremtidige medlemmer?
4. Hvordan skal udviklingsplanen udarbejdes?
5. Hvordan sikrer man, at lokalsamfundet får kendskab til, at den lokale aktionsgruppe er oprettet, hvem der sidder i den, hvilke interesser de repræsenterer og hvordan man kommer i kontakt med dem?
6. Hvilke instruktioner/undervisning skal kommende medlemmer af aktionsgruppen som minimum have?
7. Hvordan og af hvem skal de sekretariatsmæssige funktioner afvikles, idet man skal huske på, at det er aktionsgruppens afgørelse og ikke andres?

Det lyder måske ret overvældende, men der er masser af tid at spare, hvis disse spørgsmål er afklaret, før arbejdet går i gang.

Praksiserfaringer

Bygger på eksisterende strukturer og erfaringer

Som klassisk udkantsområde var Vendsyssel klar til at tage udfordringen om at blive LEADER+ område op. Vendsyssel Udviklingsråd, der har eksisteret siden 1992 og gennem årene bl.a. arbejdet med udvikling af landdistrikter, var et naturligt valg som drivkraft i udarbejdelsen af udviklingsplanen. Der blev derfor udpeget en lokal aktionsgruppe med 14 medlemmer, som blev organiseret som en selvstændig gruppe parallelt med Vendsyssel Udviklingsråd. Ak-

tionsgruppen repræsenterer landbrug, turisme, det øvrige erhvervsliv, uddannelsessteder, organisationer, foreningsliv og landsbyer. Udviklingsplanen bygger på erfaringer fra tidligere projekter under Vendsyssel Udviklingsråd, bl.a. et landsbyprojekt og en samlet udviklingsstrategi for Vendsyssel. Som noget specielt har området været organiseret med fælles landsbyråd i alle 4 kommuner, som omdrejningspunkt for en væsentlig del af LEADER+ arbejdet. Under arbejdet med udviklingsplanen har der været tæt kontakt til de fire kommuner i LEADER+ området, der har været holdt fællesmøde for relevante foreninger, drøftelser i landsbyfællesrådet og møder med embedsmænd fra både de fire kommuner og Nordjyllands Amt.

Heltidsliv på småøerne

Udviklingsplanen, som LEADER+ på de 27 danske småøer gennemføres efter, har titlen "Heltidsliv på småøerne". Formålet med udviklingsplanen er udvikling og fornyelse af jordbrugserhvervet og en målrettet indsats for at bruge de muligheder som informationsteknologien giver for at nedbryde isolation og fremme beskæftigelse via fjernarbejde.

Fra bar bund med stor åbenhed

For Lolland, Falster, Møn og Sydsjælland var muligheden for at indgå i LEADER+ programmet noget nyt. Derfor tog Storstrøms Amt initiativet til, sammen med Grønt Center, at sætte processen i gang. Amtet nedsatte en kontaktgruppe, som først og fremmest skulle sikre lokal forankring gennem kommunerne og andre relevante lokale aktører. Kontakt-

gruppen har især arbejdet på, at så mange som muligt kom til orde og fik indflydelse på udviklingsplanens indhold. Det skete ved at fastholde en åben struktur, hvor kommuner, interesseorganisationer, enkeltpersoner samt offentlige og halvoffentlige institutioner har kunnet deltage. Desuden blev der holdt et "open spacemøde", hvor 150 regionale og lokale aktører blev inviteret til en debat om udviklingen i amtets landdistrikter. Endelig holdt amtet fire seminarer om henholdsvis turistudvikling og kystplanlægning; fremtidens natur; udvikling i landdistrikterne og centerstrukturen. Her deltog omkring 200 borgere. På baggrund af alle disse input har Storstrøms Amt været pennefører på udviklingsplanen.

Bosætning og erhverv i Limfjordsgruppen

Limfjordsgruppens udviklingsplan indeholder to temaer: Det første tema er levevilkår og bosætning. Her handler det overordnet om en forbedring af levevilkårene og om i bred forstand at styrke interessen for at bosætte sig i området. Det andet tema er erhvervsfremme. Her er udvikling af de lokale arbejdspladser og skabelse af nye i centrum. Under hvert tema er nævnt en række konkrete indsatsområder. Det er projekter indenfor disse indsatsområder, der kan søges tilskud til.

Fyrtårne på Bornholm

Udviklingsplanen for LEADER+ Bornholm sætter fokus på tre særlige indsatsområder, kaldet "fyrtårne". Fyrtårn A, digital formidling, handler om udvikling af det digitale medie som formidlingsværktøj for lokale kunst- og kunsthåndværkere, herunder til at understøtte en generel positiv markering af Bornholm. Fyrtårn B, fødevarer, handler om etablering af

et regionalt udviklingscenter for kvalitetsfødevarer, med særlig fokus på udvikling blandt små fødevarereproducenter, hvor en væsentlig del af værditilvæksten skyldes en klar identitet og en regional profil. Fyrtårn C, erhvervsfremme, går ud på at etablere virksomhedsnetværk, herunder etablering af et regionalt erhvervshus.

Sammen med eller uden for det offentlige

Gudhjem Mølle er hjemsted for det bornholmske LEADER+ sekretariat. Her har koordinator Hans Jørgen Jensen arbejdet siden 2005. Inden sekretariatet kom til Gudhjem Mølle var det placeret hos Landboforeningen/LUIC i Åkirkeby. Det bornholmske LEADER+ sekretariat har altså hele tiden haft til huse uden for de offentlige myndigheder. Koordinatoren er dog tæt knyttet til personalegruppen ved kommunens Erhvervs- og arbejdsmarkedssekretariat og kører i tæt parløb med de ansvarlige for såvel erhvervsudvikling og landdistriktsudvikling. Limfjordsgruppens sekretariat er derimod placeret hos Viborg Amt, hvor Magnus Jørgensen gennem hele LEADER+ perioden har fungeret som koordinator. Fysisk sidder Magnus Jørgensen dog i Agro Business Park i Foulum. Placeringen i amtet har givet mulighed for at opnå en høj grad af koordination mellem LEADER+ og de forskellige støttemuligheder for landdistrikter, som amtet administrerer.

Både på Bornholm og hos Limfjordsgruppen har koordinatorene arbejdet meget proaktivt og opsøgende og har involveret sig direkte i hjælp med ansøgninger og projektudvikling.

Projekterne

*“Vi er nogle, der har lært at elske LEADER, fordi det giver os nogle værktøjer, som gør, at der kan komme gang i noget. Flere og færre synes det er lidt spændende, det her med LEADER. Det almindelige menneske, der kommer med ideer, oplever, i modsætning til den almindelige oplevelse med EU, at her kan det pludselig lade sig gøre, meget demokratisk og ligetil”.
(Formand for lokal aktionsgruppe)*

Der er knap 200 medlemmer i de 12 danske lokale aktionsgrupper og de har alle gennem snart syv år praktiseret landdistriktsudvikling efter LEADER metoden. Der har været tale om et relativt lille program målt i afsatte midler og offentlig opmærksomhed. Til gengæld har aktiviteten og kreativiteten i aktionsgrupperne været høj.

De 12 LEADER grupper har gjort mange erfaringer, der kan komme nye grupper til gavn. En del af de nuværende grupper har valgt at udvikle livskvaliteten i deres område for nuværende og kommende borgere ved hjælp af sociale og kulturelle tiltag. Det har eksempelvis resulteret i projekter om skabelse af rekreative områder, landsbyforskønnelse, opførelse af kulturhuse og meget mere.

Andre grupper har valgt at fokusere på erhvervsrettede tiltag for at skaffe flere arbejdspladser. Her er projekteksemplerne blandt andet iværksætterhuse, fødevarenetværk, samarbejde mellem kunst og kunst-

håndværkere, uddannelsestiltag og meget mere.

Variation i projektemner, antal, størrelse og form

Der er stor variation i de projekter, som er gennemført i de lokale aktionsgrupper. Databasen på www.leaderplus.dk indeholder omkring 400 projekter inden for en lang række områder som bosætning, erhvervsudvikling, fødevarer, IT, kultur, sociale tiltag, børn og unge, ældre, udviklingsplaner, turisme, natur, energi og miljø. Der er sket en fokusering af projektaktiviteten i løbet af LEADER+ perioden. I kraft af, at stadig flere projekter er igangsat, støtter de op om hinanden i klynger og derved skabes synergi.

Nogle projekter fokuserer på processer, mens andre har et konkret produkt som deres mål. Der er stor forskel på hvor mange projekter, der er givet tilsagn til i de enkelte lokale aktionsgrupper, og der er stor forskel på størrelsen af projekterne. Årsagen er ofte, at de lokale aktionsgrupper har valgt forskellige strategier for deres arbejde med LEADER+.

Nogle steder er det den lokale aktionsgruppe, som er projektholder på projekterne. Andre steder er det lokale projektmagere, som indsender deres projektforslag til aktionsgruppen, og derigennem opnår støtte. Alle steder gælder det, at den lokale aktionsgruppe og sekretariatet arbejder proaktivt og er i berøring med projekterne, før de godkendes i aktionsgruppen, ligesom der sker en opfølgning på og servicering af projekterne i projektperioden.

“I starten af perioden talte vi i koordinatorkredse om skorstensprojekter. Forestil dig en stor skorsten. Med en lille mængde LEADER penge, kan vi lave et bål og få træk i skorstenen og inspirere andre til at tage det op, som vi har startet. Vi diskuterede, om det kunne være strategien, at starte debatter op om noget, der bærer mere med sig. Den slags projekter har vi en del af. Det har alle LAGs lavet noget af”.
(LEADER+ koordinator)

“Når projekter er færdige, så afleveres det til andre eksempelvis art. 33 eller erhvervsorganisationerne. Der er mange overglidere fra LEADER+. Ideen føres videre, der hvor pengene er større og interessen er større. Vi siger: Nu cutter vi af med LEADER, hvad med at sende den over til noget nyt?”
(Formand for lokal aktionsgruppe)

“Multiplikatoreffekten er vigtig. Det at få eksempelvis en faktor 5 ud af det. Der er ikke mange fejlskud i projekterne”.
(Kontorchef)

De lokale aktionsgrupper som projektholdere

Udviklingsplanen er retningsgivende for, hvilke projekter, den enkelte lokale aktionsgruppe støtter. Nogle lokale aktionsgrupper har valgt at være projektholdere og gå meget bevidst efter at få gennemført tværgående projekter, som dækker hele gruppens geografiske område. Det sker ud fra en overbevisning om, at de tværgående projekter ikke dukker op af sig selv, hvis initiativet udelukkende kommer fra

lokale projektmagere. Når den lokale aktionsgruppe er initiativtager, har man mulighed for meget direkte at styre, at der bliver gennemført projekter, som bakker op om udviklingsplanen. De tværgående projekter er oftest økonomisk større, end det er tilfældet for enkeltstående projekter. I løbet af LEADER+ perioden har næsten alle lokale aktionsgrupper taget initiativ til tværgående projekter, og i enkelte grupper er det disse projekter, som vejer tungest.

Lokale projektmagere som projektholdere

Projekter opstår også ved, at den lokale aktionsgruppe vælger at invitere en række aktører til sammen at formulere et projekt. Her bliver den lokale aktionsgruppe ikke projektansvarlig, men derimod den, der starter en proces. I andre tilfælde er der tale om, at enkeltstående projekter vokser op nede fra som lokale foreningers, organisationers eller enkeltpersoners ideer, og indgår i gennemførelsen af den samlede udviklingsplan. Den lokale koordinator er her løbende inde i et samspil med mulige ansøgere i forbindelse med projektets opståen. Koordinatoren kan for eksempel sparre med projektgruppen, hjælpe dem med at formulere ansøgningen og så videre. Der er dog stadig tale om de lokale projektmagers egne projektansøgninger, udarbejdet ud fra lokalt opståede ideer. Denne type projekter kan genfindes hos alle lokale aktionsgrupper, og hos størsteparten af grupperne er det den dominerende måde at udvikle LEADER+ projekter på. Disse projekter er oftest mindre i økonomisk henseende end de tværgående projekter. Det har desuden krævet en informationsindsats fra sekretariatets og aktionsgruppernes side at udvikle samarbejdet med lokale projektmagere om denne type LEADER+ projekter.

Proces- eller produktprojekter

LEADER+ projekterne kan også opdeles i proces- eller produktprojekter. Der kan således skelnes mellem projekter, som prioriterer diskussionen af lokalområdets fremtid og projekter, der drejer sig om en konkret aktivitet eller installation. En tværgående proces, som fokuserer på skabelsen af en landdistriktspolitik i et

LEADER+ område eller en proces omkring iværksættelsen af ideudviklingsværksteder lokalt i landsbyerne er begge typer af procesprojekter, som er med til at fokusere landdistriktsindsatsen i området. Da formålet med LEADER+ har været at få de interesserede parter i landdistrikterne til at se på, hvilket potentiale deres område har på længere sigt, er procesprojekter relevante. Etableringen af aktivitetshuse, oprettelsen af turistfaciliteter og skabelsen af internetportaler er eksempler på produktprojekter. Realiseringen af disse er dog også altid udtryk for en bagvedliggende proces.

Tværgående samarbejdsprojekter

Projekter, som etableres i et samarbejde mellem flere lokale aktionsgrupper er også en del af LEADER. Der kan både være tale om, at to eller flere danske lokale aktionsgrupper arbejder sammen, og at danske grupper samarbejder med grupper i udlandet. Med de knap 900 lokale aktionsgrupper, som er etableret på europæisk plan under LEADER+ er der gode muligheder for at finde udenlandske samarbejdspartnere. Det kan føre til ny indsigt og inspiration til det lokale landdistriktsudviklingsarbejde.

Information og åbenhed

Hvilke typer projekter, den enkelte aktionsgruppe vælger at satse på, bør indgå i arbejdet med udviklingsplanen, idet der her er tale om strategiske valg, som får vidtrækkende konsekvenser. Ligeledes er det vigtigt, at den lokale aktionsgruppe formidler sin strategi i lokalområdet senest straks efter myndighedernes godkendelse af udviklingsplanen. Lokalsamfundet bør vide, hvilke overordnede retningslinjer deres lokale aktionsgruppe arbejder efter. Åbenhed omkring arbejdet er i sig selv en god ting, men det er mindst ligeså vigtigt, at potentielle projektmagere kan indrette deres indsats i harmoni med aktionsgruppen.

Ligeledes er det en god idé at afholde folkemøder i lokalområdet, hvor der er mulighed for at orientere og mobilisere befolkningen omkring indsatsen - herunder også gøre det klart, hvad aktionsgruppen ikke tager sig af.

Praksiserfaringer

Synergi mellem indsatser

Nordvestjysk Udviklingsnet har i satsningen på kunst og kunsthåndværk i Nordvestjylland arbejdet på mange niveauer. Lokalt er der etableret et netværk af kunstnere og kunsthåndværkere, hvor en bogudgivelse der beskriver kunstnerne, er det konkrete tiltag. Netværket har nu mere end 50 medlemmer. Medlemmerne i netværket har fået tilbud om erhvervsservice fra et andet kørende LEADER+ projekt om innovation. Dette sætter kunstnerne i stand til at se de forretningsmæssige sider af deres arbejde. Se www.nordvestkunst.dk. Nationalt arbejder Nordvestjysk Udviklingsnet med et stort udstillingsprojekt, "Fra Tårn til Tårn", og internationalt støttes udviklingen

af et videnscenter for international samtidskunst, "Contemporary Visual Artcentre Vestjylland". Dette projekt indeholder et netværk af små udstillingssteder i landdistrikter i andre LEADER+ områder i Europa, samt et i Japan.

Kunsthåndværkernes IT-portal og netværk

Den bornholmske aktionsgruppe har med www.craftsbornholm.dk valgt at satse på netværk - såvel fysiske som digitale - blandt de mange kunsthåndværkere på Bornholm. Der er tale om en kunsthåndværkerportal, som bliver tilgængelig på såvel udstillings- og kulturhuset Grønbechs Gård i Hasle som på Internettet. Der er desuden lagt op til at etablere et ekstranet, som skal fungere som et branchenet for kunsthåndværkerne på Bornholm. Ekstranettet kan benyttes som kommunikationskanal mellem kunsthåndværkerne for at styrke fællesskabet og samarbejdet i netværket. Samtidig kan systemet benyttes som et redskab for ACAB (sammenslutning af ca. 50 lokale kunsthåndværkervirksomheder) til formidling af nyhedsbreve m.m. Projektet støtter op om et af fyrtårnene (kunst- og kunsthåndværk) i LEADER+ udviklingsplanen på Bornholm.

Kunst og kunsthåndværk langs Vadehavet

Foreningen Kunst og kunsthåndværk langs Vadehavet har fået støtte til et projekt, der udbreder kendskabet til kunstnere og kunsthåndværkere langs Vadehavet hos lokale beboere, danskere i almindelighed og især hos turister, som besøger området. Projektet skal desuden skabe netværk blandt de lokale udø-

vere af kunst og kunsthåndværk. Det er en del af en større helstøbt markedsføringsindsats, der omfatter udgivelsen af en temabog, der præsenterer de forskellige kunst- og kunsthåndværkere, postkort og plakater, udstilling på mindre steder, hvor temabogen distribueres, fernisering på Ecco Center, afholdelse af åbent hus arrangementer samt etablering af fælles hjemmeside, www.vadehavskunst.dk.

Friluftsliv i havørnens rige

Hejrede Friluftsgård, som er et besøgslandbrug, har fået støtte fra LEADER+ programmet til tilvejebringelse af faciliteter for offentlig færdsel i området ved Hejrede Sø på Lolland. Det drejer sig om anlæg af P-pladser, toiletter, vandhuller, naturarealer, gedefold og legeplads. Målet med projektet er at vise, at landbrugsbedrifter og naturbevarelse kan forenes, og at vise at samarbejde mellem offentlige og pri-

vate interesser om naturgenopretning og faciliteter er muligt. Projektet, der især er rettet mod førskolebørn og børnefamilier, skaber mulighed for naturoplevelser og friluftsliv i den østligste del af Naturpark Maribosøerne. På sigt er det meningen, at projektet skal skabe merværdi for områdets ejendomme ved at skabe grobund for øget udlejning af ferieboliger og øget bosætning i området.

Fælleden i Hundelev

I Hundelev i Vendsyssel findes en over 100 år gammel "Fælled". Fælleden tilhører alle grundejere i det gamle matrikelområde Hundelev by, og den udnyttes til aktiviteter og fællesarrangementer for byens borgere. Området er delvis beplantet, men indeholder på åbne lysninger bl.a. tennisbaner, legeplads, petanquebane og samlingssteder. Hundelevs borgere har med et LEADER+ projekt etableret nogle faciliteter, som kan være med til at styrke områdets funktion som et naturligt samlingssted og forøge områdets værdi og dermed fremme livskvaliteten ikke blot i nærsamfundet, men også for egnens mange cykelturister og vandrere. Faciliteterne er en skovpavillon, et handicap- og miljøvenligt muldtoilet, shelters med tilhørende grillpladser og brændehæk. Faciliteterne tilfører området fornyelse og åbner mulighed for en mere fersidig anvendelse. Muldtoilet og model for shelters er udviklet af Nordjyllands Amt, og etableringen er sket i samarbejde med amtet.

Ideudviklingsværksteder til fremme af nye ideer og udvikling af nye fællesskaber

Den lokale aktionsgruppe i Vestsjælland har valgt at starte et projekt, der består af idéudviklingsværksteder, som tilbydes til interesserede grupper i det vestsjællandske LEADER+ område. Idéudviklings-

værkstedet er et effektivt værktøj til at fremme nye ideer og udvikle nye fællesskaber. Det er et tilbud, der gives til grupper i landsbyerne, som går og snakker om at sætte noget i gang. Idéudviklingsværksteder foregår på den måde, at man lokalt får besøg af en tovholder, som over en dag gennemfører et effektivt idéudviklingsforløb med deltagerne. Værkstedet har det formål at binde nogle mennesker sammen og få skabt det første skridt på vejen til et projekt. Det skal altså ses som en forløber for et eller flere færdig udviklede projekter.

Landdistriktpolitik i Nordjylland-Vest

Alle syv kommuner i Nordjylland-Vest har været igennem en omfattende udviklingsproces, der har

haft til formål at udvikle og implementere lokale landdistriktpolitikker i de enkelte kommuner. Der har for hele området været arbejdet ud fra en fælles udviklingsmodel, der er blevet udfyldt med et individuelt indhold for den enkelte kommune. Metoden har bygget på høj grad af inddragelse af borgere, foreninger og erhvervsliv. Processen har bestået af udviklingsværksteder, erhvervskonferencer, visionsseminarer og vedtagelse af den endelige plan for landdistriktpolitikken. Der har i alt været afholdt udviklingsværksteder af 3 aftener i 46 landsbyområder, altså i alt næsten 150 møder. Der er tale om et projekt, som aktionsgruppen har tilbudt de syv kommuner at gennemføre med ekstern konsulentbistand fra Rørbæk Centret. De samlede omkostninger har været 1,1 mio. kr., der er finansieret af de midler, som kommunerne har stillet til disposition for aktionsgruppen.

Bæredygtig oparbejdning af shreddermetal og andet metalaffald

Projektet har etableret et anlæg til oparbejdning af shredder metal og andet metalaffald. Der er tale om et nyudviklet magnetisk sorteringsanlæg, som i forhold til eksisterende væskesorteringsanlæg reducerer forurening og omkostninger ved sortering betragteligt. Anlægget, der er placeret i Vestsjælland, er det første af sin art i Danmark. Anlægget drives i dag som en normal, kommerciel virksomhed. Virksomheden har placeret sig som en af de største i Danmark og har skabt arbejde til 25 ufaglærte medarbejdere, især kvinder.

Fælles markedsføring af de mellemstore øer
LEADER+ for Læsø, Ærø og Samsø har indgået et samarbejde omkring markedsføring af de tre øers

potentialer i forhold til omverdenen. Til at varetage opgaven er der oprettet en stilling som PR- og informationsmedarbejder for de tre øer. Informationsmedarbejderen skal skabe større synlighed for Læsø, Ærø og Samsø både som gode steder at bo og besøge. Et af de steder, hvor de 3 øer skal bruge den nye medarbejder, er til gennemførelse af 3 store færgerevents. Hver af de tre øers færges bruges til fælles markedsføringsevent i udvalgte havne: Samsø-færgen: København og Helsingborg, Læsø-færgen: Göteborg og Oslo, Ærø-færgen: Kiel. Den aktuelle færges vogndæk indrettes med stande fra hver af de 3 øer.

Flyt familien til Sydthy

Projektet "Flyt familien til Sydthy" profilerer Sydthy Kommune som en attraktiv bosætningskommune. Tanken er, at en øget bosætning vil styrke erhvervsudviklingen. Det sker gennem et tættere samarbejde mellem foreninger, erhvervslivet og kommunen og dermed en integreret indsats overfor mulige tilflytterfamilier. Midlerne er bl.a. organisering af kontaktpersoner i foreninger, virksomheder og kommunen,

der hjælper de potentielle nye familier, indtil de er integreret som faste beboere. Der udvikles og igangsættes en række profileringsaktiviteter med præsentation af mulighederne ved at flytte til Sydthy: tilbud til børn og unge, jobmuligheder, attraktive boliger og bomiljøer, foreningsliv, friluftsliv, kulturaktiviteter m.v. Der anvendes pjecer, mails, hjemmesider etc. i en samlet koordineret indsats overfor målgruppen.

Østersø Ret

"Østersø Ret" er et udviklingsprojekt på Lolland, Falster, Møn og Sydsjælland, hvor regionens restauranter konkurrerer om at kreere årets ret. De deltagende restauranter skal primært anvende regionalt producerede råvarer. Restauranterne forpligter sig til at have deres Østersø Ret på menukortet hele turistsæsonen. Projektet finder sted i samarbejde mellem en række regionale udviklingsorganisationer og har til formål at etablere samarbejdsrelationer mellem primærproducenter, forarbejdningsled og konsumenter (restauranter) i en fælles turismemarkedsføring af regionen.

Transregionalt samarbejde om fødevarer og erhvervsudvikling

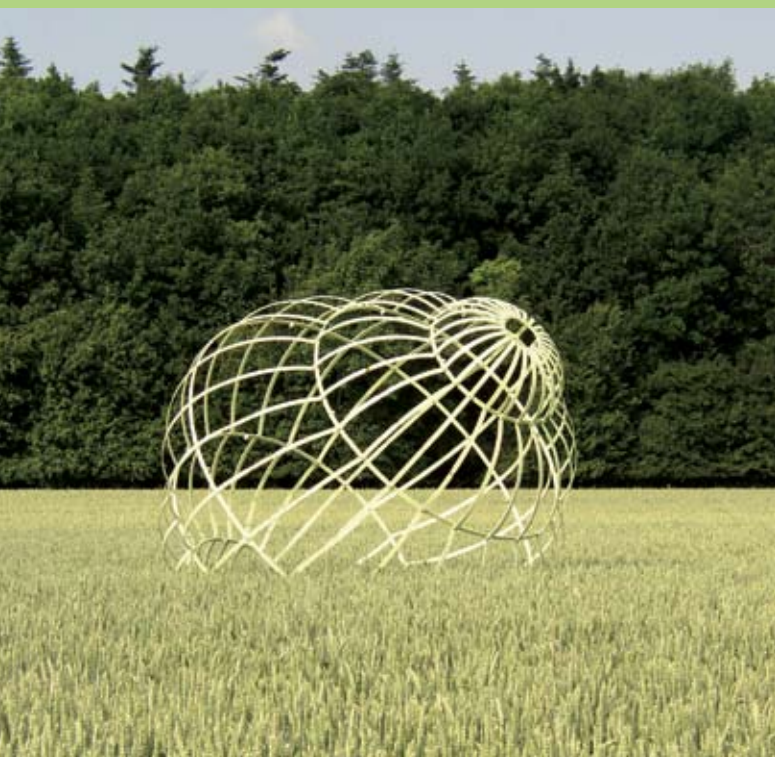
Mange lokale aktionsgrupper arbejder med regional fødevarerproduktion. Seks grupper - Bornholm, Lolland, Sønderjylland, Falster, Møn og Sydsjælland, Nordvestjysk Udviklingsnet og De danske Småøer - er i den forbindelse gået sammen om at gennemføre et transregionalt samarbejdsprojekt med titlen "Øget indtjening for dansk regional fødevarerproduktion". Projektet består af en analyse af udviklingsmulighederne for fødevarerproduktionen i landdistrikterne i de involverede områder. Analysen, der gennemføres af VIFU (Videncenter for Fødevarerudvikling) i Holstebro, er udover LEADER+ midlerne, støttet af Landbrugets promilleafgiftsfond. Projektet analyserer udviklingsmulighederne for små fødevarerproducenter og regional fødevarerproduktion med høj værditilvækst pr. produceret enhed. Målet er, at små fødevarerproducenter bliver i stand til at udvikle deres virksomhed, herunder til at styrke forædlingen, afsætningen og dermed indtjeningen i virksomhederne og i erhvervet totalt set. Som en del af projektet sker en formidling af dets resultater i form af en DVD produktion samt afholdelse af en afslutningskonference for offentligheden.

Transregionalt samarbejde om ældres livskvalitet

Den lokale aktionsgruppe Nordjylland Vest har sammen med Aalestrup Kommune i Limfjordsgruppens område igangsat et transregionalt samarbejdsprojekt med fokus på den ældre del af befolkningen. Projektet hedder: "Ældres livskvalitet som grundlag for udvikling af landdistrikter". Projektet har til formål at skabe nye former for ældreaktiviteter, hvor de ældre gennem en dynamisk udnyttelse af de lokale natur-

værdier og den lokale kulturhistorie får lejlighed til både at udfolde sig fysisk og til at indgå i et socialt og kulturelt interessefællesskab. Projektet skal være med til at præsentere landsdelen som et godt sted for bosætning, dels ved at være med til at fastholde de lokale borgere i eget lokalområde, når de går på pension, dels ved at skabe øget opmærksomhed hos potentielle tilflyttere om de kvaliteter, som området kan byde på. Projektet skal også understøtte turismen i landsdelen ved at ældre gennem projektet opkvalificerer sig til at fungere som guider. Grundlæggende er det vigtigt for projektet, at de ældre oplever, at deres indsats ikke blot har værdi for dem selv, men også er værdsat af andre. Derfor skal ældre gennem projektet motiveres til at stille sig til rådighed for andre grupper (daginstitutioner, skoler, turister etc.) som guider og historiefortællere.

LandArt på Lolland og Falster

“LandArt” er et samarbejdsprojekt mellem landbrugere og kunstnere i Storstrøms Amt. LandArt er agro-kunst, som tager sigte på at skabe kunst i det åbne land, udelukkende baseret på de landskabelige karaktertræk og produkterne af den landbrugsmæssige udnyttelse af jorden. Afgrøder med forskellig vækst, farve etc. og diverse jordbehandlingsmetoder kan, sammen med skulpturer af eksempelvis halmballer og papirmasse danne de mest opsigtsvækkende forgængelige kunstværker. Kunstværket bliver til i tæt samarbejde mellem kunstner og landmand. Hvert ‘par’ (kunstner/landmand) er ansvarlig for idéudvikling, plantning/såning af de rette afgrøder, jordforarbejdning etc. Der bliver trykt brochurer med

kort, så interesserede kan finde rundt til samtlige kunstværker, som strækker sig fra indfarvede får til kæmpe-sukkerknalder ved Nakskov. Initiativet er blevet gennemført de seneste tre år.

Transnationalt samarbejde om muligheder med hårdtræ

“Muligheder med hårdtræ” er et samarbejdsprojekt mellem Limfjordsgruppen og en tilsvarende lokal aktionsgruppe i Småland i Sverige. I begge områder er træ- og møbelproduktion væsentlige erhvervsområder og der er etableret udviklingscentre m.v. Parterne i projektet er en række virksomheder, erhvervskontorer og udviklingscentre i Limfjordsområdet og Småland. Der arbejdes med udvikling af nye produkter og videreudvikling af eksisterende produkter, designudvikling, markedsføring og lignende tiltag. Der gennemføres konkrete eksempelprojekter vedrørende produktion og afsætning, afholdes udstillinger m.m.

Transnationalt samarbejde om kultur og turisme

Hjemsted Oldtidspark i Sønderjylland er gået i samarbejde med den lokale aktionsgruppe Schlei i Schleswig omkring markedsføring af kulturminde i grænseregionen. Baggrunden for projektet er, at samarbejde kan skabe ideer og redskaber til at øge besøgstallet på museerne samt undersøge hvorvidt Schleiregionen syd for grænsen kan og skal udvikles som portal til en skandinavisk museumskultur. Samarbejdsprojektet består af tre elementer: Det første element ved Hjemsted Oldtidspark vil udvikle nye formidlingsmetoder, der vil kunne bruges til at gøre viden tilgængelig om og ikke mindst skabe interesse for fortiden - på en anden måde end det tradi-

tionelle udstillingsmedie. Det andet element er ved Dannevirke/Hedeby, hvor Archäologisches Landesamt ønsker at lave en turistmæssig udviklingsplan for Dannevirke og Hedeby, set i lyset af en godkendelse som UNESCO verdenskulturarv. Det tredje element er netværksdannelse, sideeffekter og synergieffekter, hvor projektpartnerne giver hinanden mulighed for at overvåge, vurdere og kommentere processen. I slutningen af projektet følger en evaluering med henblik på videre anvendelse af projektets resultater.

Naturbussen kører i Klosterheden

Klosterhedens Statsskovdistrikt har fået LEADER+ støtte til projektet "Naturbussen". Bussen er den første af sin art i hvert tilfælde i Danmark. Ekspert og lægfolk inden for naturvejledning, internet, film, og handicapområdet har arbejdet sammen om at udvikle bussen. Den er udstyret med filmkamera med kraftig zoom og en række skærme, så man fra bussen kan iagttage dyrelivet på meget nært hold.

Der er trådløs internetforbindelse og retningsbestemt lydudstyr, der kan optage dyrelude og fuglestemmer på meget lang afstand. Bussen kan rumme 44 deltagere eller 16 kørestolsbrugere og deres hjælpere. Naturbussen kører bl.a. omkring Nissum Fjord, også på Nissum Fjord Dagen, som er en årligt tilbagevendende begivenhed.

Et mobilt produktionsanlæg til småproducenter

Den største hindring for at komme i gang med nicheproduktion af fødevarer er ofte, at det skal ske i levnedsmiddelgodkendte produktionskøkkener. Disse er ofte alt for dyre at etablere for en lille producent, når der samtidig skal dyrkes råvarer, produktudvikles og markedsføres. Et mobilt levnedsmiddelgodkendt produktionskøkken, der kan flyttes rundt mellem småøerne, har derfor opnået LEADER+ støtte. Det mobile produktionskøkken, der kan lejes for et beskedent beløb, kan hjælpe små fødevarerproducenter i gang og fremme produktionen af kvalitetsfødevarer fra de danske småøer. Får et produkt succes, og bliver faciliteterne i det mobile køkken for trange, er der basis for at investere i specialiserede, stationære faciliteter og dermed mindske risikoen for store fejlinvesteringer.

Produktion af ethanol

Sønderjysk Landboforening har modtaget støtte til et LEADER+ projekt, der skal undersøge de tekniske muligheder for ved hjælp af et biogasanlæg at producere ethanol til benzin. De erhvervsmæssige muligheder for at etablere en produktion af ethanol undersøges også.

ØNet - bredbånd til danske småøer

Betydningen af adgang til bredbånd er stigende og kraftigt medbestemmende for, hvordan livet på øerne udvikler sig i fremtiden. Projektet bidrager til bevarelse af lokalsamfund og erhvervsliv på de danske småøer nu og i fremtiden. ØNet etablerer infrastrukturen til et bredbåndsnet (backbone), som kan forsyne småøerne omkring Fyn med bredbånd. Nettet opbygges med udgangspunkt i de erfaringer, der er gjort med StryNet, som i dag har mere end 30 brugere på Strynø. Backbone-nettet fungerer som et trådløst net opbygget af linkmaster, der forsynes fra Fyn og Strynø. På hver enkelt ø opbygges et lokalt trådløst net, som giver brugerne adgang til internettet. Nettet etableres og drives af ØNet. Der vil også blive tilbudt tilslutning på nogle af de øer, der ligger uden for det naturlige dækningsområde omkring Fyn. Her tænkes på de øer, som betragtes som udkantsområder af de etablerede internetudbydere, f.eks. Mandø.

Ostelagring og andre aktiviteter i bunkers ved Vesterhavet

I og omkring badebyen Løkken ligger omkring 20 bunkers fra 2. verdenskrig. Et lokalt udviklingsprojekt, "Levende by ved et levende hav", med udgangspunkt i byens natur og historie, har sat fokus på Løkken både som turistby og bosted. Det blev bl.a.

besluttet at bruge disse bunkers som et aktiv. Der er således indrettet ostelager i en af dem, hvorfra oste lagres og markedsføres som Bunker-Ost. En anden bunker er indrettet til koncerter og en tredje fungerer som vinlager for en lokal købmand.

Vækstcenter Vesthimmerland A/S

Der er i projektet etableret et udviklingscenter for nye virksomhedstyper, som kan indgå i et virksomhedsfællesskab. Der er i centret adgang til faciliteter, som med fordel kan deles med andre. Formålet har været at opnå gunstige etableringsvilkår for nye virksomheder og at skabe rammer, som kan byde på en positiv synergi af videns- og arbejdsdeling. Således kan den enkelte virksomhed både fokusere på egne kernekompetencer og udnytte de muligheder, der ligger inden for rammerne af fællesskabet. Centret

er etableret i en nyopført ejendom midt i byen. Innovationscentret er opført i direkte forbindelse med det eksisterende turist- og erhvervskontor, hvilket har givet gode muligheder for synergieffekter. Den koordinerende organisation bag projektet er Farsø Erhvervsråd. Til at forestå etableringen og driften af centret er der dannet et aktieselskab.

Audioguides til naturformidling

I Kattegatgruppens område har man valgt at satse på naturformidling ved hjælp af audioguides. Audioguides udnytter det faktum, at alle i dag har en mobiltelefon. Når man er på tur i et audioguidet område, står der undervejs på ruten pæle med et lille skilt med et telefonnummer. Ved at ringe op via mobiltelefonen kan man få en fortælling om eller en beskrivelse af, hvad netop dette sted byder på af oplevelser. Med audioguides kan publikum tilbydes aktuel information på stedet, uanset tidspunkt. Samtidig kræver audioguides stort set ingen vedligeholdelse ude i marken og er ikke udsat for hærværk på samme måde som traditionel skiltning kan være det.

Skolens lokalområde - lokalområdets skole

Brøns Rejsby Friskole er beliggende i Skærbæk Kommune i Sønderjylland og åbnede ved skoleårets begyndelse i skoleåret 2004/05. Formålet med projektet har været at starte en lokal udviklingsproces, hvor den ny friskole med børnene som afsæt sætter fokus på spørgsmålet "Hvordan får lokalsamfundet størst mulig glæde af skolen og hvordan får skolen størst mulig glæde af lokalsamfundet?" Projektet indeholder et undersøgelsesforløb, hvor børnene undersøger hvilke positive historier, oplevelser og ideer, der findes lokalt. Siden præsenterer børnene deres resultater på et lokalt seminar, som skal danne udgangspunkt for, at børn og voksne i fællesskab opstiller og deler deres fælles visioner for et positivt samspil mellem skole og lokalsamfund. Metoden, der anvendes, kaldes Appreciative Inquiry (på dansk anerkendende spørgen/værdsættende samtale). Denne metode ønskes afprøvet i et dansk landdistrikt for at undersøge, om den skal videreudvikles i en dansk landdistriktssammenhæng.

Kontaktpersoner

LAG Sønderjylland

(Rødding, Gram, Nr. Rangstrup, Skærbæk, Bredebro Højer, Tinglev Løgumkloster)

Karsten Hagel Jensen
Tønder Rådhus
Kongevej 57
6270 Tønder
karsten@leadersja.dk

LAG Nordvestjysk Udviklingsnet

(Thyborøn-Harboøre, Thyholm Lemvig, Ulfborg-Vemb)

Kristine Kristensen
Ringkøbing Amt
Østergade 41, postboks 152
6950 Ringkøbing
krikr@ringamt.dk

LAG Limfjordsgruppen

(Tjude Mødrup Aalestrup Sallingrund Spøttrup, Sundsøre, Morsø, Sydthy)

Magnus Jørgensen
Viborg amt
Skottenborg 26
8800 Viborg
crbmj@vibamt.dk

LAG Nordjylland Vest

(Fjerritslev, Brovst, Løgstør, Nibe, Farsø, Aars, Nørager)

Søren Christensen
Rørbæk Center
Aagade 54, Rørbæk
9500 Hobro
sc@rorbak.dk

LAG Vendsyssel

(Hirtshals, Løkken-Vrå, Sindal, Sæby)

Flemming Trinskjær
Vendsyssel Udviklingsråd
Markedsgade 9, 1. sal
9800 Hjørring
leader@vur.dk

LAG Kattegatgruppen

(Arden Skarping Hadsund Sjølfad Hals Dronninglund)

Lisbeth Machholm
Hadsund Kommune
Rådhuset
Himmerlandsgade 9
9560 Hadsund
lma@kattegatgruppen.dk

LAG Ærø, Samsø, Læsø

(øerne Ærø, Samsø, Læsø)

Anne Mette Wandsøe
Ærø Erhvervs kontor
Havnegade 4
5960 Marstal
erhvervskontoret@aeroe.dk

LAG Vestsjælland

(Gørlev, Hvidebæk, Bjergsted, Dragsholm Trundholm NykøbingRørvig Tårnvej)

Karsten Lægdsmand
Postboks 18
Svanestræde 9
4500 Nykøbing Sjælland
karsten@odsherred.dk

LAG Lolland

(Ravnsborg, Rudbjerg, Højreby, Maribo, Holeby, Rødby, Sakskøbing, Nysted)

Dorthe Hansen
Storstrøms Amt
Parkvej 37
4800 Nykøbing Falster
fsdha@stam.dk

LAG Falster, Møn og Sydsjælland

(Nr. Aslev, Stubbekøbing, Sydfalster, Møn, Vordingborg, Langebæk, Præstø)

Dorthe Hansen
Storstrøms Amt
Parkvej 37
4800 Nykøbing Falster
fsdha@stam.dk

LAG Bornholm

(øen Bornholm)

Hans Jørgen Jensen
Gudhjem Mølle
Møllebakken 4c
3760 Gudhjem
hjj@leader.dk

LAG De Danske Småøer

(de 27 småøer, som er medlem af Sammenslutningen af danske Småøer)

Morten Priesholm
Sammenslutningen af danske småøer
Strynø Brovej 12, Strynø
5900 Rudkøbing
mp@danske-smaaoer.dk

Links

LEADER+ Danmark www.leaderplus.dk
LEADER+ Projektdatabasen www.leaderplus.dk/projekt

LAG Sønderjylland www.leadersja.dk
LAG Nordvestjysk Udviklingsnet www.leadernordvest.dk
LAG Limfjordsgruppen www.leader.viborgamt.dk
LAG Nordjylland Vest www.nordjylland-vest.dk
LAG Vendsyssel www.leader.dk/vendsyssel
LAG Kattegatgruppen www.kattegatgruppen.dk
LAG Ærø, Samsø, Læsø www.leader.dk/energioer
LAG Vestsjælland www.levende-lokalsamfund.dk
LAG Lolland www.leaderstam.dk
LAG Falster, Møn og Sydsjælland www.leaderstam.dk
LAG Bornholm www.leader.dk/bornholm
LAG De Danske Småøer www.danske-smaaer.dk

Fødevareministeriet www.fvm.dk
Direktoratet for FødevarerErhverv www.dffe.dk

Contact Point http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leader-plus/index_da.htm

Udgiver:
*LEADER+ Danmark,
c/o Institut for Forskning
og Udvikling i Landdistrikter,
Niels Bohrs Vej 9,
6700 ESBJERG*

Udgivelsesår: 2006

Oplag: 1. udgave, 1. oplag 3000 eks.

ISBN: 87-91304-16-4

Udarbejdet af:
*Annette Aagaard Thuesen og Arne Bengt Thomsen,
LEADER+ Danmark*

Øvrige involverede:
LEADER+ koordinatore:
*Karsten Haged Jensen, LEADER+ Sønderjylland
og Magnus Jørgensen, Limfjordsgruppen*

LAYOUT OG GRAFISK PRODUKTION
Gerhard Hammel, hammelfree.dk

JOURNALISTISK REDIGERING:
Anita Lillevang, Lillekom.dk

*FOTOGRAFER: Tom Donbæk (side 11), Skærbæk Avis By &
Land (side 22), Brøns Rejsby Friskole (side 32 og 33),
Hening Wirth (side 26), Erik Poulsen Lemvig (side 30),
Anita Lillevang (side 28), Karsten Lægdsmand (side 24),
Steffen Hdbæg (side 23), Morten Priesholm (side 14, 26 og 31),
Paul Henrik Harritz (side 20), Ib Sørensen (side 9),
Hannelore Ullrich (side 15), Limfjordsgruppen (side 12 og 29)
og Hans Jørgen Jensen (side 13, 17 og 21)*

TRYK: Jørgen Thomsen Offset, Kolding

LEADER+

